

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Inledning	5
Unescos folkbiblioteksmanifest 1994	9
Unescos skolbiblioteksmanifest 1999	15
Modellbiblioteket i Ljusdal	19

FÖRORD

Biblioteken har en central roll i en demokrati – för yttrandefrihet och jämlikhet. De är en symbol för ett fritt och för omvärlden öppet samhälle. Det är därför av största vikt att det finns en internationell deklARATION om människors rätt till goda bibliotek.

Genom ett väl utbyggt folkbibliotekssystem finns möjligheter att nå ut till alla människor och att överbrygga kunskapsmässiga, sociala och kulturella klasskillnader. Folkbibliotekens uppgifter har över tiden utökats och till en del förändrats för att tillmötesgå kraven i ett samhälle med ökad utbildningsnivå, decentraliserad undervisning och internationalisering. I ett samhälle som kräver allt mer av oss för att vi skall kunna vara en del av det har samtidigt de små biblioteken sin självklara plats. En nära tillgång till boken, till biblioteket är en självklar utgångspunkt om vi skall stimuleras till läsning. Skolbiblioteken är viktiga för att nå nya generationer läsare och för barns och ungas utbildning.

En av regeringens mest prioriterade frågor är att förbättra villkoren för litteraturen och läsandet. Folk- och skolbiblioteken är centrala utgångspunkter för de statliga insatserna. Konkret har det kommit till uttryck i en bibliotekslag år 1997 och nya statliga insatser på området mellan åren 1997 och 1999.

Marita Ulvskog
Kulturminister

INLEDNING

I den internationella biblioteksdebatten har de svenska folkbiblioteken ofta framhållits som föredömen och tjänat som förebilder för biblioteksutvecklingen i andra länder. De svenska skolbiblioteken har inte haft motsvarande roll.

År 1949 utgav Unesco sitt folkbiblioteksmanifest. Manifestet reviderades 1972 för att anpassas till de samhällsförändringar som ägt rum under den förflutna 20-årsperioden. En tredje version av folkbiblioteksmanifestet godkändes av Unesco 1994.

Manifestet har spelat en viktig roll i folkbiblioteksutvecklingen. Det har främjat en samsyn på folkbiblioteksväsendet, nationellt och internationellt. Det har i många länder tjänat som underlag vid den nationella biblioteksutbyggnaden.

När den tredje versionen av manifestet utkom 1994 gav det anledning till en omfattande diskussion om folkbibliotekens roll och funktion för att främja boken och läsningen och för att göra den nya informationstekniken tillgänglig för en bred allmänhet.

Folkbiblioteksmanifestet vilar således på en femtioårig tradition. Ett manifest för skolbiblioteken har däremot saknats. Det är därför en viktig händelse och en milstolpe när Unesco år 1999 utfärdar ett skolbiblioteksmanifest.

Medan förekomsten av ett folkbiblioteksmanifest med stor sannolikhet gynnat biblioteksutvecklingen kan avsaknaden av ett skolbiblioteksmanifest ha bidragit till att skolbiblioteken ofta fått en mindre gynnsam utveckling. Förvisso finns skolbibliotek som kan tjäna som förebilder men skolbiblioteksstandarden är överlag lägre och ojämnare än för folkbiblioteken.

När skolbiblioteken nu får ett eget manifest reser det naturligtvis förhoppningar om att detta idédokument skall få en gynnsam inverkan på skolbiblioteksutvecklingen.

Under de goda åren utvecklades i Sverige folkbibliotek i världsklass. Skolbiblioteksutvecklingen blev av olika skäl inte lika gynnsam. En bidragande orsak torde vara avsaknaden av väl förankrade grundläggande värderingar. En annan orsak kan vara den otydlighet som vidlåder frågan om skolbibliotekets roll. Huruvida det i första hand ska vara ett hjälpmedel i undervisningen. Eller om den primära uppgiften är att förmedla den goda boken. Under senare tid har dessutom skolans IT-satsningar ställts i motsats till skolbiblioteken. Skolbiblioteksmanifestet slår emellertid fast att såväl böcker som andra informationskällor, alltifrån skönlitteratur till facklitteratur, såväl i tryckt som elektronisk form hör hemma i skolbiblioteket.

Folkbibliotek och skolbibliotek har delvis olika uppdrag. Folkbibliotek och skolbibliotek har också haft olika stark politisk förankring. Detta bekräftas bland annat av Andre Maurois, författare till den första versionen av folkbiblioteksmanifestet. I sin skrift *"Public Libraries and their Mission"* från 1961 uttrycker han sin tillit till folkbibliotekens roll i att ge barnen goda läsvanor. ... *"It is in early life that taste for books and the habit of using libraries and their resources are most easily acquired. A public library must have a childrens corner."* Men fortsätter Maurois, med viss resignation: ... *"Although the school library is useful, it is often inadequate, owing to lack of funds, ..."*

Även om bokens ställning inte är hotad, så har boken mist sin monopolställning. Konkurrensen från andra medier har ökat. Boken behöver därför ett aktivt stöd för att inte drunkna i det tilltagande mediebruset.

Därför behöver skolbiblioteken utvecklas. Och utrustas med nya böcker, spännande böcker, roliga böcker, hela och rena böcker med aktuellt innehåll. Därutöver behövs personal och rofyllda, läsfrämjande skolbibliotekslokaler.

Skolbiblioteken är en viktig del av det allmänna biblioteksväsendet. I den lag som trädde i kraft 1997 och som avser det allmänna biblioteksväsendet fastslås att kommunerna svarar för folk- och skol-

biblioteken. Vidare anges att det inom grundskolan och gymnasieskolan skall finnas lämpligt fördelade bibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen. Skolbiblioteken har alltför länge varit den svaga länken i det offentligt finansierade biblioteksväsendet. Det är ingen naturlag att skolbibliotek måste vara sämre utrustade än folkbiblioteken. En förutsättning för ett väl fungerande biblioteksväsen är att varje bibliotekssektor tar sin del av ett gemensamt ansvar.

Det är ett gemensamt ansvar för folk- och skolbibliotek att verka för att ge alla barn möjligheten att utvecklas till lustläsare och inte enbart pliktläsare.

Barbro Thomas
Avdelningsdirektör
Statens Kulturråd

UNESCOS FOLKBIBLIOTEKSMANIFEST 1994

Frihet, välfärd, samhällelig och personlig utveckling är grundläggande mänskliga värden. De kan bara förverkligas genom välinformerade medborgare med möjlighet att utöva sina demokratiska rättigheter och därigenom spela en aktiv roll i samhällslivet. Medborgarnas egna deltagande i utvecklingen av demokratin är beroende av en fullgod utbildning samt en fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information.

Folkbiblioteket som lokalt kunskapscentrum utgör en grundförutsättning för ett livslångt lärande, ett självständigt ställningstagande och en kulturell utveckling för den enskilde och för olika grupper i samhället.

Unesco uttrycker i detta manifest sin tilltro till folkbiblioteket som en levande kraft för främjandet av utbildning, kultur och information och som en viktig drivkraft i strävan efter fred och andlig utveckling.

Unesco uppmanar därför stat, landsting och kommuner att stödja och att aktivt medverka i en utveckling av folkbiblioteksväsendet.

Folkbiblioteket

Folkbiblioteket skall som lokalt kunskapscentrum göra alla slag av kunskap och information lätt tillgänglig för sina användare.

Folkbiblioteket är till för alla, oberoende av ålder, ras, kön, religion, nationalitet, språk eller samhällsklass. Särskilda tjänster skall kunna erbjudas dem som av någon anledning inte kan utnyttja det gängse utbudet, exempelvis språkliga minoriteter, personer med olika handikapp, patienter på sjukhus eller interner inom kriminalvården.

...folkbiblioteket som en levande kraft för främjandet av utbildning, kultur och information...

Alla åldersgrupper skall kunna finna material som tillgodoser deras behov. Samlingar och tjänster skall omfatta alla slag av lämpliga medier, förmedlade genom modern teknologi såväl som traditionellt material. Kvalitet samt anpassning till lokala förutsättningar och behov skall tjäna som grundläggande princip. Samlingarna skall spegla tidsanda och samhällsutveckling men skall också tjäna som minne för mänsklig stävan och fantasi.

Folkbibliotekets samlingar och utbud av tjänster skall inte vara föremål för någon form av ideologisk, politisk eller religiös censur och inte heller för kommersiella påtryckningar.

Folkbibliotekets uppgifter

Folkbibliotekets huvuduppgifter är att verka för läskunnighet, information, utbildning och kultur bland annat genom att:

- 1.**
Skapa och stärka läsvanor hos barn redan från tidig ålder
- 2.**
Stödja såväl självstudier som formell utbildning på alla nivåer
- 3.**
Erbjuda möjligheter till kreativitet och personlig utveckling
- 4.**
Stimulera barns och ungdomars fantasi och kreativitet
- 5.**
Främja kunskap om kulturarvet, förståelse för kulturen och insikt om vetenskaplig forskning och utveckling
- 6.**
Vara öppna för alla konstnärliga uttrycksformer

7.
Främja kontakten mellan olika kulturer och stimulera en kulturell mångfald
8.
Stödja muntlig berättartradition
9.
Garantera medborgarna tillgång till alla slag av samhällsinformation
10.
Tillhandahålla erforderliga informationstjänster för det lokala näringslivet, för organisationerna och för olika intressegrupper
11.
Underlätta utnyttjandet av informationsteknologi och förbättra kunskaperna om dess användning
12.
Ge stöd till och delta i alfabetiseringsprogram för alla åldersgrupper och vid behov ta initiativ till sådan verksamhet.

Lagstiftning, finansiering och samverkan

Folkbibliotekens tjänster skall i princip vara avgiftsfria. Folkbiblioteken är ett samhällsansvar. De bör därför ha stöd i en särskild lagstiftning och bekostas av allmänna medel. Folkbiblioteken bör ses som ett viktigt led i en långsiktig strategi för kultur, informationsspridning, utbildning och ökad läskunnighet.

För att säkerställa och främja en nationell samordning och samverkan inom biblioteksområdet bör statsmakterna genom lagstiftning och biblioteksplanering fastställa en nationell bibliotekspolitik.

Folkbiblioteken bör ses som ett viktigt led i en långsiktig strategi för kultur, informationsspridning, utbildning och ökad läskunnighet.

Denna bör grundas på en samsyn och en gemensam standardnivå. Nätverket inom folkbiblioteksområdet bör utformas med hänsyn till strukturen inom hela det allmänna

biblioteksväsendet.

Ledning och förvaltning

Ett handlingsprogram bör upprättas som utifrån lokala behov tydligt fastställer mål, prioriteringar och utbud av tjänster. Folkbiblioteket bör dessutom ha en effektiv organisation och skötas på ett fackmässigt sätt.

Folkbiblioteket bör samarbeta såväl lokalt och regionalt som nationellt och internationellt med berörda intressenter; exempelvis olika användargrupper och yrkeskategorier.

Folkbibliotekets tjänster skall vara tillgängliga för alla. Detta förutsätter att biblioteksbyggnaderna är centralt belägna, att lokalerna är anpassade för läsning och studier, försedda med lämplig teknisk utrustning och ha tillräckligt öppethållande för att passa användarna. Detta innebär också att biblioteket genom uppsökande verksamhet skall erbjuda sina tjänster också till dem som inte själva kan komma till biblioteket.

Bibliotekets tjänster skall anpassas till lokala behov

Bibliotekarien skall aktivt fungera som förmedlare av bibliotekets resurser. Grundutbildning och fortbildning för bibliotekarier är en förutsättning för en fullgod kvalitet på bibliotekets tjänster.

För att alla skall kunna ta del av bibliotekets samtliga tjänster bör det upprättas program för uppsökande verksamhet och för användarutbildning.

Att förverkliga manifestet

Beslutsfattare på alla nivåer, liksom hela biblioteksvärlden uppmanas härmed att verka för att de principer som formulerats i detta manifest omsätts i handling.

Manifestet är utformat i samarbete med International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

Skolbibliotekens roll i undervisning och lärande för alla:

UNESCOS SKOLBIBLIOTEKSMANIFEST

Skolbiblioteket förmedlar kunskap och tankar som är grundläggande i ett informations- och kunskapssamhälle. Skolbiblioteket ger eleverna de färdigheter som behövs för ett livslångt lärande. Det ger dem möjlighet att utveckla sin inlieförmåga för att de ska kunna ta sitt ansvar som medborgare

Skolbibliotekets uppgifter

Som stöd för studierna erbjuder skolbiblioteket tjänster i form av informationssökning, via litteratur och andra medier. Det ger hela skolsamhället möjlighet att utveckla ett kritiskt tänkande genom att mer effektivt kunna hantera informationskällorna. Skolbiblioteket ingår i ett omfattande biblioteks- och informationsnätverk enligt principerna i Unescos folkbiblioteksmanifest.

Skolbibliotekets personal ger stöd vid användningen av både tryckta och elektroniska informationskällor, alltifrån skönlitteratur till facklitteratur, från både egna och andras samlingar. Skolbibliotekets material är ett värdefullt komplement till läromedel och i undervisningen.

Erfarenheten visar att elevernas förmåga att läsa, skriva, lösa problem och utnyttja informations-

... Skolbiblioteket ger eleverna de färdigheter som behövs för ett livslångt lärande....

teknik förbättras när bibliotekarier och lärare samarbetar.

Skolbiblioteket är till för alla i skolsamhället, oavsett ålder, ras, kön, religion, nationalitet, språk, befattning eller social status. Skolbiblioteket skall erbjuda alternativ för dem som inte kan ta del av gängse material och tjänster.

Tillgängligheten till skolbibliotekets samlingar och tjänster bör i enlighet med FN:s allmänna deklARATION om de mänskliga rättigheterna inte underkastas någon form av ideologisk, politisk eller religiös censur eller kommersiella påtryckningar.

Lagstiftning, finansiering och samverkan

Skolbiblioteket är en viktig del i en långsiktig utbildningsstrategi, för läskunnighet liksom för ekonomisk, social och kulturell utveckling. Då ansvaret för skolbiblioteken kan vara lokalt, regionalt och nationellt bör det ha stöd av lagstiftning och riktlinjer. Skolbiblioteken skall ha tillräckliga och varaktiga anslag för utbildad personal, material, teknik och annan utrustning. Skolbibliotekets tjänster skall vara avgiftsfria.

Skolbiblioteket är en viktig del i det lokala, regionala och nationella biblioteks- och informationsarbetet.

Då skolbiblioteket delar lokaler och/eller resurser med ett annat bibliotek, t. ex. ett folkbibliotek, skall skolbibliotekets speciella behov beaktas och tillgodoses.

Skolbibliotekets mål

Skolbiblioteket är en del i utbildningsväsendet.

Skolbiblioteket spelar en viktig roll för utbildning och kultur, för att främja läs- och skrivkunnigheten och förmågan att söka information. Skolbibliotekets grundläggande uppgifter omfattar följande:

Att stödja och främja de utbildningsmål som anges i skolans målsättning och läroplaner.

Att främja elevernas läslust och lust att lära samt lära dem att bli biblioteksanvändare.

Att erbjuda möjligheter att skapa och använda information som en väg till kunskap, förståelse, fantasi och glädje.

Att ge eleverna träning att värdera och använda information, oavsett form, samt ge dem insikt och förståelse för olika kommunikationsformer

Att ge tillgång till såväl lokala och nationella som globala resurser för att öka förståelsen och ge insikt om olika idéer, erfarenheter och åsikter.

Att anordna aktiviteter som främjar kulturell och social medvetenhet och lyhördhet.

Att tillsammans med elever, skola och föräldrar verka för att uppnå skolans målsättning och främja insikten om att åsiktsfrihet och tillgång till information är förutsättningar för medborgaransvar och för delaktighet i ett demokratiskt samhälle.

Att främja läsning.

Att verka för att skolbibliotekets resurser görs tillgängliga inom och utanför skolan.

Skolbiblioteket kan fullgöra dessa uppgifter genom att upprätta handlingsplaner och utveckla sina tjänster, genom urval och anskaffning av lämpliga informationskällor samt genom att erbjuda vägledning och undervisning med hjälp av utbildad personal

Bemanning

Den fackutbildade skolbibliotekarien har ansvar för ledning och planering av arbetet. Skolbibliotekarien och övrig personal ansvarar även för samarbete med skola, folkbibliotek och andra aktörer.

Skolbibliotekariernas roll kan variera beroende på anslag, läroplaner och undervisningsmetoder samt på nationella juridiska och ekonomiska förutsättningar. Kunskaper i biblioteksadministration, informationshantering och pedagogik är en förutsättning för att bedriva en effektiv skolbiblioteksverksamhet.

I en värld där samverkan betyder allt mer måste skolbibliotekarierna ha den kompetens som behövs för att stödja elever och lärare vid informationssökning. Skolbibliotekarierna bör därför ges möjlighet till fortlöpande kompetensutveckling.

Kunskaper i biblioteksadministration, informationshantering och pedagogik är en förutsättning för att bedriva en effektiv skolbiblioteksverksamhet.

Ledning och förvaltning

En effektiv och åskådlig verksamhet förutsätter

- Att tydliga mål, prioriteringar och verksamhetsområden för skolbiblioteket anges i anslutning till läroplanerna,
- Att skolbiblioteket organiseras och drivs professionellt,
- Att skolbiblioteket är öppet för hela skolsamhället och att det är en del av det omgivande samhället,
- Att samarbete med skola, föräldrar, andra bibliotek samt med lokalsamhället uppmuntras.

LJUSDALS KOMMUNBIBLIOTEK – ETT MODELLBIBLIOTEK FÖR SVERIGE OCH VÄRLDEN

Efter att det tredje folkbiblioteksmanifestet antagits av Unesco 1994, tog Statens kulturråd initiativet till att med manifestet som idéunderlag upprätta ett modellbibliotek i Sverige med uppgift att levandegöra manifestets tankar och idéinnehåll i det lokala biblioteket, hos de lokala politikerna.

Hösten 1995 kontaktades Ljusdals kommun av Statens Kulturråd med en förfrågan om Ljusdals kommunbibliotek ville bli ett modellbibliotek för Sverige och världen att tjäna som en förebild nationellt och internationellt.

För det här arbetet och för att se huruvida ett vanligt bibliotek i ett väl utvecklat land som Sverige lever upp till de grundläggande idéerna i manifestet sökte man ett befintligt bibliotek i en mindre eller medelstor kommun i Sverige med bra lokaler och andra goda förutsättningar. Valet föll på Ljusdals kommunbibliotek i Hälsingland.

Både tjänstemän och politiker kände stor glädje och ett stort ansvar över att ha blivit tillfrågad och erbjudandet antogs på högsta politiska nivå, i Kommunfullmäktige.

Projektet innefattar

- Att pröva nya medier
- Att spela en aktiv roll i utbildningssamhället
- Att vidareutveckla biblioteket som kulturcentrum
- Att utveckla biblioteket som lokalt informationscentrum och definiera rollen i informationssamhället
- Att bli en del i ett internationellt nätverk

Det första som rent konkret hände var att biblioteksverksamheten i Ljusdal kommun utvärderades i förhållande till Unescos folkbiblioteksmanifests intentioner.

Resultatet visar inte helt oväntat att biblioteket i allt väsentligt lever upp till manifestet. Det finns dock en del punkter där biblioteket kan utvecklas att bli bättre t.ex. inom den uppsökande biblioteksverksamheten

Unescos folkbiblioteksmanifest skall alltså tillsammans med kommunens övriga mål vara riktlinjer när biblioteket utarbetar sina strategier och utvecklingsplaner.

Det är viktigt att biblioteksansvariga i många olika sammanhang citerar eller hänvisar till manifestet. De idéer och uppgifter för biblioteket som finns i manifestet är grundläggande och mycket användbara i olika sammanhang. Folkbiblioteksmanifestet är en internationell viljeinriktning om vad som är önskvärt och eftersträvarsvärt för folkbibliotekens utveckling.

Intentionen från Statens Kulturråd var också att Ljusdals kommunbibliotek skulle verka i ett internationellt nätverk. De länder som idag arbetar i nätverket är Estland,

Unescos folkbiblioteksmanifest skall alltså tillsammans med kommunens övriga mål vara riktlinjer när biblioteket utarbetar sina strategier och utvecklingsplaner.

Portugal, Spanien, Zimbabwe, Chile och fr. o m 2000 Kanada. Kommunbibliotek från dessa länder har knutits till ett internationellt nätverk som valt att kalla sig UNET, (*Unesco Model Library Network*).

En utvärdering som liknar den som gjordes vid kommunbiblioteket i Ljusdal har gjorts på dessa bibliotek och meningen är att försöka finna ett sätt att jämföra biblioteken i förhållande till utvecklingen och situationen i respektive land. Utvärderingarna ser mycket olika ut och uppgiften är att försöka finna svaret på om och på vilket sätt

folkbibliotek i olika länder uppfyller Unescos folkbiblioteksmanifests intentioner.

UNET är en samarbetsprocess där biblioteken genom erfarenhetsutbyte med manifestet som grund kan stödja, uppmuntra, hjälpa och stimulera varandra till utveckling av biblioteken i respektive land. Genom projektpengar från flera håll har personal från de olika biblioteken haft möjlighet att vara på studiebesök och att även arbeta praktiskt hos varandra.

Varje år hålls ett stormöte i något av medlemsländerna då uppföljning görs av vad som skett och riktlinjer dras upp för kommande år. Dessutom arrangeras varje år ett arbetsseminarium med ett av manifestets uppgifter som tema. Hittills har teman varit *"Folk och skolbibliotek i samarbete"*, *"Bibliotek och IT"* och nu 2000. *"Lust till läsande och till böcker"*.

UNET- arbetet har också presenterats vid den Internationella bokmässan i Harare, 1997 och vid IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) mötet i Amsterdam 1998 samt vid ett flertal seminarier och konferenser i UNET's medlemsländer. UNET är ett av de projekt som rapporterar till ILFA's Standing Committee for Public Libraries, den kommitté inom IFLA som verkar för att tillvarata och utveckla folkbiblioteken.

Goda exempel kan delas och bidra till utveckling. Det är definitivt inte så att det svenska modellbiblioteket skall tvinga på en svensk modell för bibliotek i andra länder. Folkbibliotek skall utvecklas utifrån sitt eget lands, sin egen kulturs förutsättningar. Den process som UNET arbetar med innebär att biblioteken i deltagarländerna med manifestet som grund, genom erfarenhetsutbyte kan finna lokala praktiska lösningar för respektive land i sin egen miljö med sina egna alldeles speciella förhållanden.

Meningen är också att Ljusdal skall medverka till att stimulera en svensk debatt. Det inleddes med ett samtal om folkbibliotekens

ideologiska grund och ställde frågan *”Hur väl förankrade är folkbiblioteken i dag i den svenska kommunpolitikens ideologi?”*

Resultatet av de år som arbetet med modellbiblioteket och UNET pågått kan sammanfattas i

- Medvetenheten om bibliotekens betydelse har ökat i de deltagande kommunerna.
- I vissa kommuner har biblioteken flyttat fram sina positioner starkt
- Det är lärorikt och stimulerande för personalen att arbeta med internationella kontakter
- Unescos folkbiblioteksmanifest hålls levande

Unescos folkbiblioteksmanifest är ett viktigt dokument för biblioteksarbetet världen över. Resultatet beror dock helt och fullt på hur biblioteksansvariga på lokal nivå på ett praktiskt sätt arbetar med att låta manifestet genomsyra och inspirera biblioteksutvecklingen lokalt. Manifestet blir en levande kraft endast genom ett aktivt arbete av bibliotekspersonal och beslutsfattare. Då kan det verkligen bli det internationella dokument som med kraft stöder en global och lokal utveckling av folkbiblioteken.

UNET är en levande praktisk process i strävan att förverkliga Unescos *”tilltro till folkbiblioteket som en levande kraft för främjandet av utbildning, kultur och information och som en viktig drivkraft i strävan efter fred och andlig utveckling.”*

Arbetet med UNET är ett sätt att göra och hålla Unescos folkbiblioteksmanifests tankar levande.

Kerstin Hassner
Verksamhetschef
Ljusdals kommun